

საგადასახადო პოლიტიკის გავლენა ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტირების მოცულობაზე¹

გიორგი ყუფარაძე

თსუ დოქტორანტი

მსოფლიოს უმეტეს ქვეყნებში ინვესტიციებისა და ვაჭრობისაგან მიღებული შემოსავლები საშემოსავლო და მოგების გადასახადებით დაბეგვრის ობიექტია. ამ შემოსავლების დაბეგვრის თავისებურებები დამოკიდებულია თითოეული ქვეყნის როგორც შიდა საგადასახადო კანონმდებლობაზე, ასევე ქვეყნის მიერ რატიფიცირებულ საერთაშორისო დაბეგვრის ხელშეკრულებებზე.

უკანასკნელი ორი ათწლეულის განმავლობაში სახელმწიფოთა უმრავლესობა ატარებს ინვესტიციებთან დაკავშირებული პოლიტიკის ლიბერალიზაციის გზას, შემოღებულ იქნა მასტიმულირებელი ღონისძიებები პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციათა მოსაზიდად და ადგილობრივი ინვესტიციების წახალისების მიზნით. ამასთან, ე.წ. ტრადიციულ ფაქტორებთან შედარებით, წინა პლანზე წამოინია ინსტიტუციური ფაქტორების როლი. ამ ფაქტორთა რიგში მნიშვნელოვანი წონა საგადასახადო საკითხებზე მოდის.

გრძელვადიან პერიოდში ეკონომიკური ზრდა და ცხოვრების დონის ამაღლება დამოკიდებულია მიმდინარე პერიოდში ინვესტირების მოცულობაზე. თავის მხრივ, დანაზოების რაოდენობას და ინვესტიციების ფორმირებას ფაქტორთა ნაკრები განაპირობებს, მაგრამ საგადასახადო სისტემა არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტი, რომელიც მთავრობის პირდაპირი კონტროლის ქვეშაა. თავად არსებულმა საგადასახადო პოლიტიკამ ბევრ ეკონომიკურ გადანყვეტილებაზე შეიძლება მოახდინოს გავლენა: შრომის მიწოდება, საოჯახო მეურნეობების დაზოგვის ნორმა, რისკის მიღების დონე, ინვესტირების მოცულობა რეალურ აქტივებში და ა.შ.

1 კვლევა დაფინანსებულია შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მიერ, ახალგაზრდა მეცნიერთათვის პრეზიდენტის სამეცნიერო გრანტის პროგრამის ფარგლებში, #PG/44/2-230/12.

ოპტიმალური საინვესტიციო პოლიტიკის განსაზღვრისათვის საჭიროა შეფასდეს გადასახადების გავლენა ინვესტიციებზე; გამომდინარე იქიდან, რომ ქვეყნების საგადასახადო კოდექსები ერთმანეთისაგან მნიშვნელოვნად განსხვავდებიან, ქვემოთ განხილული მოდელი ითვალისწინებს გარკვეულ დაშვებებს.

მოცემულ კვლევაში წარმოდგენილია საქართველოს საგადასახადო კოდექსის¹ შედარებითი გავლენის ანალიზი ფინანსურ და რეალურ სექტორში ინვესტირებაზე² (კერძო სექტორი). ანალიზისათვის გამოყენებულია კინგ-ფულერტონის მოდელის მოდიფიცირებული ვერსია³. მოდელში ჩართულია საგადასახადო კოდექსის ის მუხლები, რომლებიც გავლენას ახდენს ფიზიკური კაპიტალის ფორმირებაზე: მოგებისა და საშემოსავლო გადასახადები, კანონმდებლობით განსაზღვრული ამორტიზაციის ნორმები. აღნიშნულ ანალიზს აქვს გარკვეული შეზღუდვები: ის აღწერს მხოლოდ იმ ფაქტიურ სტიმულებს, რასაც სთავაზობს მოქმედი საგადასახადო კოდექსი რეალურ სექტორში ინვესტირები-

1 2013 წლის, 20 იანვრის მდგომარეობით.

2 ეკონომიკის რეალურ სექტორში ინვესტირების მოცულობის ზრდის აუცილებლობა საქართველოს ეკონომიკის შემთხვევაში არერთი მეცნიერის მიერაა დასაბუთებული. იხ. მაგ: ბაკაშვილი ნ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის საკითხისათვის საქართველოში, ჟურნალი „ეკონომიკა“, 1998, №4-6, გვ.12-19; გაფრინდაშვილი ე. საინვესტიციო პოლიტიკა, ჟურნალი „ეკონომიკა“, 1992 №10-11, გვ. 91-96; გელაშვილი ნ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების როლი გარდამავალი ეკონომიკის ქვეყნებში, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნოლოგიები“, 1999, №10-12 გვ. 14-15, ლობჯანიძე ვ., მამულაშვილი ლ. უცხოური ინვესტიციები საქართველოში, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის შრომები, 1999, №2, გვ. 126-142; რინიკაშვილი ნ. ინვესტიციები და ეკონომიკური ზრდა, ჟურნალი „მეცნიერება და ტექნოლოგიები“, 1999 №4-6, გვ.16-17; აბაღლაძე მ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციები და მათი მოზიდვის პრობლემები საქართველოში, საქართველოს სტრატეგიული კვლევისა და განვითარების ცენტრის ბიულეტენი, № 64, 2002, გვ. 60-73; მ. პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოზიდვის სახელმწიფო მხარდაჭერა, განვითარებადი ქვეყნების გამოცდილება, საუნივერსიტეტოპორისო სამეცნიერო შრომების კრებული: „საერთაშორისო ბიზნესი“, ტომი 3, №1, 2004, გვ. 5-18.

3 The Taxation of Income from Capital, A Comparative Study of United States, United Kingdom, Sweden and West Germany. Edited by Mervyn A. King and Don Fullerton. The University of Chicago Press, London 1984.

სათვის ფინანსურ სექტორთან შედარებით.

მოდელის ძირითადი არსი შემდეგია: დაბეგვრის შედეგად მიღებული შემოსავლები ინვესტირებიან განსხვავდება იმ შემოსავლებისაგან, რაც შესაძლებელია მიღებულ ყოფილიყო დაბეგვრის არარსებობის პირობებში. (ე.წ. საგადასახადო ჭრა). თავის მხრივ, საგადასახადო წნეხის სიდიდე დამოკიდებულია მოგების გადასახადის სტრუქტურაზე, გადასახდების მიმართებაზე ინფლაციასთან, კანონმდებლობით განსაზღვრული ამორტიზაციისა და ცვეთის ნორმებთან, განსხვავებული დაბეგვრის რეჟიმებთან, რაც უკავშირდება შემოსავლების სხვადასხვა სახეებს და სხვა ფაქტორებს.

საანალიზო მაჩვენებლებად გამოიყენება ზღვრული და საშუალო ეფექტური საგადასახადო განაკვეთები-METR (Marginal Effective Tax Rates) და AETR(Average Effective Tax Rates). ეს მაჩვენებლები ეყრდნობა კორპორაციულ/მოგების გადასახადებს, მათი მეშვეობით განისაზღვრება ეფექტური საგადასახადო განაკვეთების ცვლილების გავლენა ინვესტიციებზე. ამ მოდელში გამოტოვებულ ცვლადებს მიეკუთვნება: საგადასახადო დაგეგმვა, ადმინისტრაციული დისკრეტია, სხვა გადასახადების მნიშვნელობა.

METR - ზღვრული საგადასახადო განაკვეთი, არის შემაჯამებელი მაჩვენებელი საგადასახადო სისტემის მიერ გამოწვეული ცვლილებების შესაფასებლად. ზღვრულ ინვესტიციებზე იგი ახასიათებს წონასწორობის პოზიციას, როდესაც ეკონომიკური მოგება (ე.ი. უმცირესად დამაკმაყოფილებელი უკუგება) მინიმალურია.

კანონმდებლობის სხვადასხვა მიდგომებიდან გამომდინარე, METR-მაჩვენებელი თავის მხრივ დამოკიდებულია ეკონომიკის სექტორზე, აქტივების ტიპზე, საინვესტიციო პროექტის დაფინანსების წყაროებზე და ინვესტიციის განმხორციელების იურიდიულ სტატუსზე. METR-მაჩვენებელს თავის მხრივ აქვს შეზღუდვები, როცა ფინანსური ბაზრები განუვითარებელია და არსებობს ინფორმაციის ასიმეტრიის პრობლემა. METR-მაჩვენებელის ნაკლოვანებების შევსების ერთ-ერთი გზაა საშუალო ეფექტური საგადასახადო განაკვეთების გამოყენება AETR, რომელიც გამოითვლება როგორც ფარდობა ყველა საგადასახადო ვალდებულების დაბეგვრამდელ შემოსავლებთან. კინგ-ფულერტონის კვლევის მიხედვით

ამ უკანასკნელ მაჩვენებლსაც აქვს ცალეკული შეზღუდვები: ის არ სახავს ინვესტირების დამატებითი ერთეულისათვის წარმოქმნილ სტიმულებს, არამედ ასახავს მხოლოდ რეალიზებული შემოსავლების დაბეგვრის ტვირთს. ასევე, ამ მაჩვენებლში არ აისახება კორპორაციულ და ფიზიკურ პირთა დაბეგვრას შორის არსებული კავშირი. ჩვენი მოდელის პირობებში ვაკეთებთ დაშვებას, რომ აკუმულირებული შემოსავლები არის ინვესტირების წყარო, ამ კუთხით METR-ისა და AETR-ის მაჩვენებლები, გვანვიდან ანალიზისათვის სასარგებლო ინფორმაციას. ეს ორი მაჩვენებელი გვაძლევს პასუხს ორ განსხვავებულ კითხვაზე: AETR გვაძლევს ინფორმაციას საინვესტიციოდ ხელმისაწვდომ შიდა რესურსებზე (მას შემდეგ, რაც ყველა გადასახადი გადახდილია და როცა ნარჩენი შემოსავალი ინვესტირების ერთადერთი წყაროა), ხოლო METR გვაძლევს ინფორმაციას ახალი ინვესტირების გადანყვეტილების შესახებ, კერძოდ რა გავლენა აქვს კორპორაციულ და ფიზიკურ პირთა დაბეგვრას საინვესტიციო აქტივობებიდან მიღებულ საბოლოო შემოსავლებზე.

მოგების გადასახადის METR-ი შემდეგნაირად გამოითვლება:

$$(1) \quad METR = \frac{(F^* - \delta) - \rho}{F^* - \delta} = 1 - \frac{\rho}{F^* - \delta} = 1 - \frac{\rho}{C - \delta}$$

სადაც, ρ — მოსალოდნელი დაბეგვრის შემდგომი შემოსავალი, ინვესტიციის მინიმალური უკუგებაა.

F^* - წონასწორული რეალური შემოსავალი დაბეგვრამდე, დამატებითი ერთეული ინვესტირების შედეგად, როცა ეკონომიკური მოგება მინიმალურია (შესაბამისი წარმოების ფუნქციით $F(K)$)

δ - ამორტიზაციის განაკვეთი (წმინდა ეკონომიკური) კაპიტალური აქტივების გეომეტრიულად შემცირებადი ბაზის მიხედვით.

C - აღნიშნავს კაპიტალის დანახარჯს, სხვაობა $F^* - \delta$ არის ინვესტიციების დაბეგვრამდე შემოსავალი, სხვაობა მთლიან ხარჯებსა და ამორტიზაციას შორის. დადებითი (უარყოფითი) METR ნიშნავს ინვესტიციებზე დადებით (უარყოფით) გავლენას საგადასახადო სისტემის მხრიდან.

ნეოკლასიკური ინვესტირების თეორიის თანახმად მაქსიმალუ-

რი მოგების მაძიებელი ფირმა ჩადებს ინვესტიციებს ფიზიკურ კაპიტალში, სრულყოფილად კონკურენტული წარმოებისა და ფაქტორების ბაზრების შემთხვევაში, თუ დაცულ იქნება წონასწორობის შემდეგი პირობები:

შიდა ინვესტიციების შემთხვევა(2):

$$F_k^*(1 - U) = (p + \delta)(1 - A)$$

$$F_k^* = \frac{(p + \delta)(1 - A)}{(1 - U)} = C$$

აღნიშვნები იგივეა F^* , δ , და p -ს შემთხვევაში. U აღნიშნავს კორპორაციული საშემოსავლო გადასახადის განაკვეთს, A – აღნიშნავს ცვეთადი ღირებულების ახლანდელ ფასს და ასევე საგადასახადო შეღვათს ერთეულ ინვესტიციაზე (ცხადია, მისი არსებობის შემთხვევაში) და გამოითვლება შემდეგი ფორმულით:(3)

$$A = \sum_{s=1}^{S=\alpha} \frac{U \alpha (1 - \alpha)^{(s-1)}}{(1 + p)^s} + \varepsilon = \frac{Ua}{p + a} + \varepsilon$$

სადაც, α არის შემცირებადი ბალანსის განაკვეთი, რომლის მიხედვითაც შესაძლებელია კაპიტალს დაერიცხოს ამორტიზაცია საგადასახადო მიზნებისათვის, ε არის ინვესტიციის საგადასახადო შეღვათის (გამოქვითვის) განაკვეთი. ჯამის ნიშანი საზღვრავს მომავალი და ახლანდელი ამორტიზაციის მიმდინარე ღირებულებას საგადასახადო კოდექსის მიხედვით¹.

1 აღნიშნული მოდელის გამოყენების სირთულე საქართველოს საგადასახადო პოლიტიკის შემთხვევაში გარკვეულ სირთულეებთან არის დაკავშირებული, კერძოდ, პრაქტიკული კვლევა ამორტიზაციის რეალურ ეკონომიკურ განაკვეთებზე არ მოიპოვება. დასავლეთის განვითარებული ქვეყნების შემთხვევაში ამგვარი კვლევის მაგალითია: Hulten, Charles R., and Frank C Wykoff. The Measurement of Economic Depreciation/Charles R. Hulten (ed) Depreciation, Inflation and Taxation of Income from Capital. Washington D.C.: The Urban Institute Press, 1981 აღნიშნულ კვლევაში მეცნიერებმა პასუხი გასცეს ფუნდამენტურ შეკითხვას: შესაძლებელი იყო თუ არა აქტივების ცვეთის რეალური განსაზღვრა დროში, რაც შესაძლოა საფუძვლად დაედოს საგა-

კაპიტალური აქტივების წონასწორობის პირობა ნაწილობრივ ინტუიციურია და მისგან გამომდინარეობს, რომ ფირმისათვის ოპტიმალურია გაზარდოს მისი კაპიტალური აქტივები იქამდე, სანამ ზღვრული უკუგება დამატებით კაპიტალზე არ გაუტოლდება ზღვრულ ხარჯს დამატებით კაპიტალზე.

კველვის მოცემული მიზნებიდან გამომდინარე განვიხილოთ საქართველოს საგადასახადო კოდექსის გავლენა ეკონომიკის ორ დარგში ინვესტირებისას: საფინანსო და არასაფინანსო სექტორი (რეალური სექტორი, შედარებით მსხვილი საინვესტიციო პროექტებისათვის).

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მიხედვით, ეკონომიკური საქმიანობის შედეგად მიღებული შემოსავალი ორი ძირითადი გადასახადით იზღვრება: საშემოსავლო (არაპირდაპირ) და მოგების გადასახადებით¹. დასაბეგრი ოდენობა განისაზღვრება როგორც სხვაობა ერთობლივ შემოსავლებსა და თავად კოდექსით განსაზღვრულ გამოქვითვებს შორის. მოგების გადასახადის 15 %-იანი დაბეგვრის ბაზიდან იქვითება რეინვესტირებული მოგება მხოლოდ სამედიცინო საქმიანობიდან მიღებული შემოსავლების შემთხვევაში (შესაბამისი საგადასახადო წლის დასრულებიდან 3 წლის განმავლობაში)². მიმდინარე საგადასახადო პოლიტიკა არ მოიცავს ანალოგიური სახის მიდგომას სხვა ტიპის რეალურ სექტორში რეინვესტირებისას. ეკონომიკური სუბიექტის მიერ ძირითად

დასახადო პოლიტიკას ? მათი გამოთვლები ეფუძნებოდა “დაფიქსირებული საბაზრო ფასის მეთოდს”. მკლევარებმა კითხვაზე დადებითი პასუხი იპოვეს, იმ საბაზრო მონაცემებზე დაყრდნობით, რასაც რეგულარულად აქვეყნებდა აშშ-ს ეკონომიკური ანალიზის ბიურო. მკვლევარებმა გამოთვალეს რეალური ეკონომიკური ცვლეტივების განაკვეთები მრავალი ტიპის ფიქსირებული აქტივისათვის. (5-ს მნიშვნელობები). მაგრამ აღნიშნული განაკვეთების პირდაპირი გამოყენება ეკონომიკების სხვადასხვა ბუნებისა და დროითი ფაქტორების გამო მიზანშეწონილი აქ იქნებოდა. აღნიშნული გარემოების გამო ჩვენს კვლევაში განხილული მოდელის მხოლოდ ცალკეული ასპექტები იქნება გამოყენებული. საბაზრო ღირებულების მეთოდის მიდგომის მიხედვით ეკონომიკური ამორტიზაციის ნორმის გამოთვლისას უნდა გამოვიყენოთ ინფლაციის საშუალო მაჩვენებელი მწარმოებელთა ფასების ინდექსის მიხედვით.

1 საქართველოს საგადასახადო კოდექსის მე-13 თავი.

2 საქართველოს საგადასახადო კოდექსის, 99-ე მხეული

საშუალებებში განხორციელებული რეინვესტირებული თანხის საგადასახადო შეღავათის მიღების პოლიტიკა, დაბეგვრის ბაზიდან გამორიცხულია ამორტიზაციის განაკვეთების სახით¹. ზემოთ მოყვანილი პირველი (1) ფორმულის მიხედვით, METR-ის მაჩვენებლს მივიღებთ რეალურ სექტორში ახალი სანარმო საშუალებებში ინვესტირების შედეგად (საშუალოდ 100 000—ის რეინვესტირების შემთხვევაში, გამონაკლისი სამედიცინო სფეროს გარდა) 0,037-ის ტოლად. METR-ის აღნიშნული მაჩვენებელი რეინვესტირების დადებითი ხელშეწყობა საგადასახადო პოლიტიკის მიერ. თუმცა აღნიშნული მაჩვენებელი საკმაოდ ახლოსაა ნულოვან მაჩვენებელთან, რაც, თავის მხრივ, დადებითი სტიმულის არარსებობის ნიშნულია. მოდელის ფარგლებში გამოტოვებული ფაქტორებიდან თუ დავუმატებთ სამეწარმეო რისკის არსებობას და განუზღვრელობას რეინვესტირების პროცესებზე საგადასახადო პოლიტიკის ხელშეწყობა მინიმალურად დადებით ზღვარზე გადის. მეორე მხრივ, თუ იგივე მიდგომას გამოვიყენებთ საფინანსო სექტორის მიმართ METR-ის მაჩვენებელი გაცილებით მაღალი გამოვა. რაც, თავის მხრივ, საგადასახადო პოლიტიკის მიერ საფინანსო სექტორის განვითარების უფრო მეტ სტიმულირებას ნიშნავს. საქართველოს საგადასახადო კოდექსის 99-ე მუხლის მიხედვით საერთაშორისო ფინანსური კომპანიის სტატუსის მქონე კომპანიები თავისუფლებლდებიან დაბეგვრისაგან, როგორც გამოშვებული ფასიანი ქაღალდების რეალიზაციით მიღებული მოგების ნაწილში პროცენტის სახით, ასევე დარიცხული შემოსავლების ნაწილში. იგივე მიდგომა გამოიყენება საინვესტიციო ფონდების მიმართ. საფინანსო სექტორში ინვესტირების ნახალისება ლიბერალური საგადასახადო პოლიტიკით, ერთი მხრივ, ეკონომიკის ამ სექტორის განვითარებას ისახავს მიზნად, ხოლო, მეორე მხრივ, ამგვარი მიდ-

1 საქართველოს საგადასახადო კოდექსი, 111-ე მუხლი: საამორტიზაციო ანარიცხები და გამოქვითვები ძირითად საშუალებათა მიხედვით. ამორტიზაციის ნორმები განაწილებულია ძირითადი საშუალებების 5 ჯგუფის მიხედვით. გაერთიანების მიზნით აღებულია ნორმის განაკვეთების საშუალო: 13.6 %. მოცემულ ანალიზში გამოტოვებულია შემთხვევა როცა ხდება ძირითადი საშუალების საამორტიზაციო ანარიცხების გამოქვითვა ამავე კოდექსის 112-ე მუხლის მიხედვით.

გომა მეტ სტიმულს ქმნის საფინანსო სექტორში ინვესტირებისას რეალურ სექტორში ინვესტირებასთან შედარებით.

საგადასახდო პოლიტიკის მიერ შექმნილი სტიმულები ჩვეულებრივ არ განიხილება, როგორც ძირითადი ფაქტორი ამა თუ დარგში ინვესტირებისას იმ დაშვებით, რომ საგადასახდო წნეხი არ აღემატება იმ ზღვარს, როდესაც დაბეგვრისშემდგომი უკუგება უარყოფით ნიშნულებში საქართველოს საგადასახდო პოლიტიკის შემთხვევაში რეალურ სექტორში ინვესტირება და რეინვესტირება ნაკლებ საგადასახდო სტიმულებთანაა დაკავშირებული, ვიდრე ეს საფინანსო სექტორის შემთხვევაშია.